

ЦКУ СТАТТЯ 1212. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У ЗВ'ЯЗКУ З НАБУТТЯМ,
ЗБЕРЕЖЕННЯМ МАЙНА БЕЗ ДОСТАТНЬОЇ ПРАВОВОЇ ПІДСТАВИ

1. Особа, яка набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (потерпілого) без достатньої правової підстави (безпідставно набуте майно), зобов'язана повернути потерпілому це майно. Особа зобов'язана повернути майно і тоді, коли підстава, на якій воно було набуте, згодом відпала.
2. Положення цієї глави застосовуються незалежно від того, чи безпідставне набуття або збереження майна було результатом поведінки набувача майна, потерпілого, інших осіб чи наслідком події.
3. Положення цієї глави застосовуються також до вимог про:
 - 1) повернення виконаного за недійсним право чином;
 - 2) витребування майна власником із чужого незаконного володіння;
 - 3) повернення виконаного однією із сторін у зобов'язанні;
 - 4) відшкодування шкоди особою, яка незаконно набула майно або зберегла його у себе за рахунок іншої особи.

Положення глави 83 ЦК, до складу якої входить чотири статті, регулюють такі два види позадоговірних зобов'язань, як зобов'язання, що виникають внаслідок або безпідставного набуття, або збереження майна однією особою (набувачем) за рахунок іншої особи (потерпілого).

Стаття, що коментується, містить загальні положення про зобов'язання, що виникають у зв'язку з набуттям або збереженням майна без достатньої правової підстави.

При регулюванні означених відносин, згідно до положень цієї глави, необхідно мати на увазі наступне: 1) Суб'єктами зобов'язань, що виникають з безпідставного збагачення (тобто набувачем і потерпілим), можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи, а також держави, територіальні громади, Автономна Республіка Крим. Особа, що безпідставно отримала (зберегла) майно, повинна повернути його потерпілому. У разі невиконання цього обов'язку майно підлягає стягненню з означеної особи в судовому порядку.

Обов'язок повернути безпідставно отримане майно є різновидом цивільно-правової санкції, а не мірою відповідальності. Тому наявність вини в поведінці особи, що безпідставно збагатіла, не вимагається. Означена цивільно-правова санкція застосовується і в тих випадках, коли безпідставне набуття майна є результатом події, поведінки самого потерпілого або третіх осіб. 2) Термін «майно», що вживається в частині першій статті, що коментується, має на увазі як предмети зовнішнього матеріального світу (матеріальні об'єкти), так і майнові або зобов'язальні права (наприклад, право власності на речі чи гроші; право вимоги виконання зобов'язань третіми особами тощо). 3) Для виникнення зобов'язання з безпідставного збагачення необхідна наявність хоча б двох умов: перше — збільшення або збереження майна однією стороною (набувачем), з одночасним зменшенням його у іншій стороні (потерпілого); друге — відсутність правової підстави (юридичного факту) для збагачення або збагачення за підставою, яка згодом відпала (наприклад, заповіт, за яким спадкоємці отримали майно та майнові права, визнаний судом недійсним). Відсутність правової підстави означає, що набувач збагатився за рахунок потерпілого поза підставою, передбаченою законом, іншими правовими актами чи правочином. 4) Згідно з частиною другою статті, що коментується, правила, закріплені в главі 83 ЦК, застосовуються незалежно від того, чи виникло безпідставне збагачення внаслідок поведінки набувача майна, самого потерпілого, третіх осіб або

виникло мимоволі, 5) Як зазначалося вище, частина перша статті, що коментується, припускає можливість виникнення двох видів зобов'язань з безпідставного збагачення: перший вид — зобов'язання, що виникли внаслідок безпідставного придбання (майно набувача збільшується, майно потерпілого зменшується); другий вид — зобов'язання, що виникли внаслідок безпідставного збереження (збереження майна з боку набувача і зменшення або не збільшення майна з боку потерпілого).

Прикладами першого виду зобов'язань можуть бути такі: помилкове повторне виконання зобов'язань (повторна поставка товарів, повторна оплата рахунків тощо); помилкова поставка товарів (або помилковий перерахунок коштів) на адресу неналежного набувача; оплата рахунку за послугу, яку фактично не отримали; збільшення майна внаслідок стихійного лиха (повінню викинуло на берег чуже майно); повернення позикових коштів не тому кредитору (наприклад, банку, який поступився правом вимоги третій особі, але не сповістив про це боржника тощо).

Прикладами другого виду зобов'язань є такі: несплата послуг, якими фактично скористувався набувач (наприклад, комунальних, при відсутності договору); виконання зобов'язань замість третіх осіб (наприклад, одним з учасників податку за земельну ділянку, що знаходиться в спільній сумісній власності декількох осіб — співвласників житлового будинку, що розташований на цій ділянці); несплата набувачем грошових коштів потерпілому за користування майном, яке взяв потерпілий в оренду. 6) Положення глави 83 ЦК застосовуються до всіх вимог про повернення безпідставного збагачення незалежно від підстав їх виникнення, в тому числі до вимог: про повернення виконаного за недійсним правочином (повернення майна, придбаного у особи, яка не уповноважена на його продаж); про витребування майна власником з чужого незаконного володіння (повернення власнику майна, що признане безхозним без належних на те підстав); про повернення виконаного однією із сторін в зобов'язанні (повернення орендатору частини сплаченої ним орендодавцю авансом орендної плати в зв'язку з неможливістю використання в подальшому об'єкта оренди за його призначенням); про відшкодування шкоди особою, яка незаконно придбала майно, або зберегла його у себе за рахунок іншої особи (відшкодування вартості ремонту чужого майна, що було придбане або використовувалось на незаконних підставах).